

משה חיים פלח

בפלוגתא דרבי יוחנן וריש לקיש א
בשיטת הראשונים דאיסור קרובות בזיקה מדאורייתא ג

בפלוגתא דרבי יוחנן וריש לקיש

לאו דלא יבנה כתב רש"י (מט ט ד"ה כל שאר) כגון נושא חלוטתו דהוי בלא יבנה והוי לאו דקורבה בלא כרת עכ"ל, ומבואר לכאורה דסבירא ליה לרש"י דגדר לאו דלא יבנה היינו אשת אח בלאו [וכן ביארו האחרו' דברי רש"י (ג) דהבא על זרת יבמתו אחר שיבמה עובר באיסור אשת אח, דס"ל דעשה דבית אחד הוא בזוגה ולא שני בתים היינו איסור אשת אח בעשה] ויעוין בחי' הגרנ"פ (טז).

ויעוין עוד במאירי בסוגין שכתב זו"ל החולץ ליבמתו וחזר החולץ עצמו וקדשה קדושי מופסין בה וזריכה גט שאע"פ שחלץ לה ונפקעה מנזות יבוס ונשאר איסור אשת אח שלא במקום מנזה לא חזרה לה לגמרי לדין אשת אח להייתה זכרת אלא בלאו שהכתוב הוסיף מכלל כרת להעמידה בלאו שנאמר אשר לא יבנה מכיון שלא בנה ר"ל שהפקיע יסודו של בנין וחלץ שוב לא יבנה עכ"ל ומבואר לכאורה דס"ל דגדר לא יבנה היינו אשת אח בלאו [ויעוין עוד בחידושי הגרנ"פ (ס"ק קמה) דנקט גם בשיטת הרשב"א (הא 6) דגדר איסורא דלא יבנה היינו אשת אח בלאו, דגלי קרא דבחליצה ניתק היתר האשת אח דחייל בנפילה והדר איסור אשת אח בלאו יעו"ש].

אך יש לתמוה לכאורה, דהנה האחרו' דנו דלשיטת רש"י (שבת כה ט ד"ה וזכרת) ע"כ דלתנא דתורת כהנים (בסו"ס 63) ליבא כרת באשת אחיו מאמו ותיקשי היאך תני ליה במתניתין למ"ד דבפלוגתא לא קמיירי, וביארו האחרו' דנהי דנתמעטה מכרת אך מ"מ אית לה שם ערוה, וסגי בשם ערוה לפטור [וכדחזינון בפשוטו גבי חייבי לאוין לר"ע, וכן בסוטה דטומאה כתיב בה כעריות ומה"ט פטורה מחליצה (למס' ודעמיייהו) אף דתפסי בה קידושין, אי נימא דלאו ילפותא בעלמא היא וזכ"ד] וכן ביארו האחרו' גבי חמותו ולאחר מיתת אשתו לרבא אליבא דר"ע,

א"ל ר"ל לרבי יוחנן ללוי דאמר דאי נמי קמני לתני החולץ ליבמתו וחזר וקדשה ומת בלא בניס דמגו דאיהי אסורה זרתה נמי אסירא א"ל לפי שאינה זכרת זרה ולימא ליה חייבי לאוין היא וחייבי לאוין בני חליצה ויבוס נינהו לדבריו קאמר ליה לדידי חייבי לאוין הם וחייבי לאוין בני חליצה ויבוס נינהו אלא לדידך חייבי כריתות נינהו לפי שאינן זכרות זרה.

ונחלקו הראשונים בעיקר גדר לאו דלא יבנה, דבדברי הרמב"ן (בהשגות לספר המצוות שכתב הלאוין 7) מבואר דהוי לאו מחודש, וכן הוכיח בחי' הגרנ"פ (ס"ק קנט) מדברי התוס' (יא 6) דמבואר דשייך קל וחומר דבמותר לה נאסרה באסור לה לא כ"ש גבי לאו דלא יבנה ויעוין עוד שם (ס"ק קנג) זו"ל הרמב"ן (בסו"מ 88) המנזה הי"ד שנמנע החולץ ליבמתו שלא יבא עליה ולא ישאנה אחרי הפרדה ממנו בחליצה, ואין העניין שיחזור עליה איסור אשת אח כיון שעברה מהם מנזות היבוס שאם כן יהיה מחוייב עליה כרת כחייב אשת אח שלא במקום יבוס, אבל כזה יתברך באשת אח שאין לו בניס מנזות יבוס או מנזות חליצה וגזר בהם שאם יעשו החליצה לא יזדווגו עוד והוא מחייבי הלאוין, והוא אמרו (ס"פ טא) ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו ובה הפירוש מצעלי הקבלה כיון שלא בנה שוב לא יבנה כו' עכ"ל.

אולם בשיטת רש"י הוכיחו האחרו' בפשוטו דס"ל דלאו דלא יבנה לא הוי לאו חדש אלא הוי איסור אשת אח בלא, דהנה שיטת התוס' לקמן (מט 6) דמחזיר גרושתו וסוטה חייבי לאוין דשאר ומשום דאיסורן על ידי אישות, אך רש"י התם (ד"ה ולרבי סימאי) פליג דמחזיר גרושתו לא חשיבא חייבי לאוין דשאר וכן פליג (מט 3 ד"ה 63) דסוטה לא חשיבא חייבי לאוין דשאר, אולם לענין

דאף לשיטת רש"י (סנהדרין ע"ב) דנתמעטה אף מכרת ולית
 בה אלא ארוה, דמ"מ יש לומר דהויה ערוה ופטורה
 מיצום וחליצה ופטורה זרה משום דאית לה שם ערוה וכן
 בזכ"ד.

ומעתה יש לתמוה, דכיון דלשיטת רש"י גדר איסורא
 ללא יצנה הוי אשת אח בלאו, לכאורה אית לה
 שם ערוה, ואמאי לא פטרה זרמה, וכמבואר להדיא
 בסוגין דלרבי יוחנן בת חליצה ויצום היא [ויעוין משנת
 לעיל בזכ"ד].

ונראה דהנה כבר תמוה האחרון בעיקר הא דמבואר
 בסוגין דלריש לקיש דחלוצה לאחין בזכרת הרי
 היא פטורה מיצום חליצה ואוסרת זרה, והא לכאורה הך
 איסור אשת אח הוי אשת אח דממילא, ואמאי אוסרת זרה
 ופטורה מחליצה.

ותירצו האחרון, דאחר החליצה נעשו הנרות כאשת אח
 שיש לו בנים דחשיבי ערוה ליצום, ובפרט
 למבואר בירושלמי (פ"ב ה"ה) דלריש לקיש ע"י חליצת
 האחת פקעה הנפילה למפרע משאר הנרות, ואיתא התם
 דאף למ"ד דאין קידושין תופסין ביצמה לשוק מ"מ אס
 נתקדשה לאחר ולאחר מכן נחלצה זרתה חלו עליה
 קידושין למפרע [ו"ל הירושלמי ר' יודן בעי כמאן דאמר
 הכל מודין בזרה שהוא חייב קידש אחד מן השוק את אחת
 מהן וצא היבס וחלץ לה וצא עליה נפקעו ממנה קידושין
 חלץ להצירתה וצא עליה למפריעה חלו עליה קידושין
 עכ"ף].

ואף אי לא נימא דפקעה הנפילה למפרע מן הנרות,
 מ"מ אחר החליצה י"ל דפקע הימנה שם יצמה
 ונעשית כאשת אח שיש לו בנים דהויה ערוה ליצום, דהנה
 כבר תמוה האחרון לשיטת הרשב"א (מ"ב) דציאר טעמא
 דרבי יוחנן דאיסור אשת אח דפקע בשעת נפילה לא הדר,
 דהא בעינן קרא (ט"ב) דנעשית כאשתו לכל דבר ומגרשה
 בגט ומחזירה וס"ד דאחר דגירשה חייל עלה איסור אשת
 אח, ומבארים דאחר דפקע הימנה שם יצמה מודה

הרשב"א דאפשר דהדרה לאיסורה [וכן בטעמא דמ"ד
 דהותרה ונאסרה וחזרה והותרה לא תחזור להיתירה
 הראשון, זידדו האחרון דמודה בעיקר יסוד הרשב"א,
 אלא דס"ל דאיכא פטור ערוה אחר נפילה, וס"ל דע"י
 פטור ערוה פקע הימנה שם יצמה ונעשית כאשת אח שיש
 לו בנים, וכל היתרה מעיקרא הוי רק בתורת אשת אח שאין
 לו בנים ואכמ"ל].

ועפ"ז דנו לומר דאף ריש לקיש מודה לעיקר יסוד
 הרשב"א דאיסור אשת אח דהותר לא הדר, אלא
 דס"ל דאחר החליצה פקע מן הנרה שם יצמה ונעשית
 כאשת אח שיש לו בנים, והא דהחלוצה עצמה בלאו גרידא,
 אפשר דמודה הרשב"א דלר"ל הוי מדין ניתוק, אך
 הרשב"א לקמן (מד"ב) העתיק דברי הרמב"ן (ס"ג) דהיתר
 החלוצה עצמה אחר החליצה הוי מסבא וציאר שם
 דהנרה בזכרת ד"מוקמינן לה אדינא כאלו לא הותרה
 לייצום והויה לה אשת אח שלא במקום מצוה, אבל חלוצה
 מקום מצוה היא ודאי ופרח מינה איסור אשת אח לגמרי
 מסבא כיון שעלתה עמו לחלוץ או לייצום והיינו דלענין
 החלוצה עצמה מסבא אכתי חשיבא במקום מצוה וכאשת
 אח שאין לו בנים, אולם לענין הנרה אמרינן דאחר
 החליצה פקע הימנה שם יצמה ולהכי פקע היתרה,
 ומעתה ניחא נמי דהך אשת אח חשיב ערוה ליצום ואוסר
 זרה.

ומעתה יש ליישב שיטת רש"י, דאף דס"ל דגדר לאו
 ללא יצנה הוי אשת אח בלאו, מ"מ אינה פטורה
 מיצום וחליצה ואינה אוסרת זרה, דדוקא הנרות לריש
 לקיש דהופקעו מעיקר הנפילה, למפרע (בבב"ב) או
 עכ"פ מהכאן ולהבא, חשיבי ערוה ליצום, אך החלוצה
 עצמה אף דהדר בה איסור אשת אח בלאו, י"ל דחשיבא אשת
 אח דממילא, ולהכי לית בה פטור ערוה ואינה אוסרת
 זרה, וכיון דהך אשת אח הוי בלאו גרידא, מדאורייתא אף
 עולה ליצום דאמרינן בה עשה דוחה לא תעשה.

בשיטת הראשונים דאיסור קרובות בזיקה מדאורייתא

דאורייתא [אך הראשונים זידדו דאף הר"ם מודה דאיסור זיקה אינו אלא מדרבנן יעו"ש].

אלא דתמהו הראשונים (סע) מדאמרין לקמן (כח ג) גבי אחות זקוקתו דאיסור מזה, ס"ד אמינא ליקום איסור מזה במקום איסור ערוה ותתיבס קמ"ל ותתיבס כיון דמדאורייתא רמיא קמיה קא פגע באחות זקוקתו סד"א משום מזה עבוד רבנן קמ"ל ומבאר דס"ד דמשום מזה יבום הקילו חכמים באיסור אחות זקוקה, וע"כ דאינו אלא מדרבנן, וז"ב שיטת הנך ראשונים דאיסור קרובות בזיקה דאורייתא.

ונראה דהנה הראשונים הקשו עוד דאי זיקה דאורייתא תפטר מחליצה, וז"ל הרמב"ן מ"מ לדברי האומר יש זיקה, דרבנן היא שהרי חולצת עכ"ל וז"ל הרשב"א אינו מחזור דודאי זיקה דרבנן היא ודע לך שהרי חולצת היא ואי מדאורייתא אפילו לחליצה אינה עולה וכו' שמעון דאמר בזמן שנעשו כרות זו או בזיקה לא יהא לך לקוחין באחת מהן עכ"ל.

אולם כבר העירו האחרו' [יעוין בשי"ר שמואל ז"ל (ס"ק עא)] דבירושלמי בריש פירקין באמת פריך לה, ומשמע דסבירא ליה להירושלמי דזיקה דאורייתא וז"ל הירושלמי אילו ארבעה אחין שנים מהן נשואין שתי נכריות שמא אינן מתייבמות, שנייה היא הכא שיש בו איסור אחיות מעתה לא יהו זריכות הימינו חליצה, אמר רבי מתניה על ידי זיקה ואין בו איסור אחיות ברורות עכ"ל, ובפשוטו נקטו האחרו' בבאור הירושלמי "אין בו איסור אחיות ברורות" היינו דנהי דאסירי מדאורייתא אך הוי איסור קלוש וכעין חזי שיעור באיכות, ולהכי לא פטר מחליצה [ויל"ד אי שייך בהך איסורא עשה דוחה לא תעשה, ויעוין בשי"ר הגר"פ דנקט דכיון דביסודו הוי לא תעשה שיש בו כרת, נהי דהשתא לית ציה כרת בפועל כיון דהוי איסור קלוש, מ"מ הוי בכלל דינא דאין עשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת, ועוד דנו האחרו' דאי איכא בערוה דין פטור, כיון דחייל פטור במקת ל"ש דין עדל"ת,

שיטת רוב הראשונים (ד"ב 313) דאיסור קרובות בזיקה אינו אלא מדרבנן, ואף דשיטת רש"י (י"ב 3) ורוב הראשונים דפלוגתא דזיקה לאיסור קרובות תליא בפלוגתא דזיקה להפרת נדרים (כט ג, נדרים עד ג) והתם ע"כ פליגי דאורייתא, כבר ביארו האחרו' דיסוד הנידון אי יש זיקה או אין זיקה הוי דאורייתא, ולהכי למ"ד יש זיקה מהני מדאורייתא להפרת נדרים, אלא דמ"מ מדאורייתא לא סגי בהך זיקה למעבד איסורי קרובות [ובגדר הדברים ביארו האחרו' בכמה אופנים, יש שביארו דבכל קידושין איכא תרתי קנין ואישות, ובזיקה לכולי עלמא ליכא אישות, דהשתא ודאי אכתי אינה אשתו, אלא דפליגי אי יש קנין, דלמ"ד יש זיקה היבס יורש את קנין אחיו באשתו אף קודם היבום, ולמ"ד אין זיקה ליכא קנין, ואכתי הויא אשת המת, ולענין הפרת נדרים סגי בקנין, אך לענין איסורי קרובות מדאורייתא בעינן אישות דוקא, ובפרט אי איסורי קרובות תלו בשארות וכדלקמן (פ"א ויעוין בתוס' ג ב) ולזה בעינן אישות דוקא, אלא דלמ"ד יש זיקה תיקנו מדרבנן איסורי קרובות, ועוד ביארו האחרו' באופ"א].

אולם שיטת ההשלמה (הגד' ע"ש תוס' חד מקמאי) דאיסור אחות זקוקה דאורייתא אף במקום יבום, דכתב (בתי"ב) ביישוב קושית הר"א מצורגויי"ל [אמאי לא נקט רב צ' אחיות וכגון דנפלו צבת אחת] וז"ל לא מיבעיא היכא דנפול צבת אחת דכיון דיש זיקה הו"ל חליצה פסולה דאורייתא דהיא זקוקתו אלא אפילו צוה אחר זה שאין חליצה פסולה משום זיקה אלא משום אחות חלוצתו שאינה פסולה אלא מדרבנן מ"מ זריכה לחזור על האחין עכ"ל, ומבאר דס"ל דאיסור קרובות בזיקה הוי דאורייתא.

וכן צהא דאמרין (ד"ב 3) דאמרין דטעמא דרב דלית ליה נאסרה באחות זקוקה משום דה"מ היכא דקאי באפה איסור אחות אשה דאורייתא אכל הכא זיקה דרבנן היא, הביאו התוס' והראשונים בשם הר"ם דפירש דהיינו משום דסבר אין זיקה וליכא איסור אלא משום ביטול מזה יבמין, ומשמע בפשוטו דסבירא ליה דזיקה

מעכשיו דמי ואם נקרע הגט או נאבד מקיימת תנאה ומגורשת א"כ כשצועל פטויה הוא בועל דכל שמקיימת תנאה הרי זו מגורשת למפרע כו' ונ"ע עכ"ל הרשב"א, וכבר ביארו האחרו' [יעוין בשערי ישר (ש"פ פ"י ושי"ו פ"ה)] דע"י קיום התנאי לא חייל הגט למפרע ממש אלא רק מכאן ולהבא ולמפרע, ונמנא דמעיקרא בתחילת ביאה עבר באיסור, ועד"ז ביאר הגרש"ש שם דינא דאין העובר פוטר עד שיצא לאויר העולם (כו ב) דהיינו משום דאין העובר פוטר למפרע ממש אלא מכאן ולהבא ולמפרע יעו"ש [מיהו יש שנקטו דהעובר אינו פוטר כלל עד שיוולד, והא דאסירא קודם שיוולד ילפי' מקרא ד"עייין עליו" לכולי עלמא, ויעוין בדבר"ש (ס"ה סק"ב)].

ומעתה יש לדון דנהי דכל דלא ייצס לבסוף פקעה הזיקה למפרע, אך לא הוי למפרע ממש אלא מכאן ולהבא ולמפרע, אלא דכיון דמעיקרא הוי ספק אי יחלוץ או ייצס, דין איסור הך זיקה אינו אלא כאיסור ספק וכעין חלות ספק.

ומעתה יש ליישב דברי ההשלמה ומשמעות רבינו חננאל דנקטי דאיסור אחות זוקקה דאורייתא ותמיהו הראשונים מסוגיא דלקמן (כ"ג) גבי אחות זוקקה דאיסור מנאה דמבואר בגמ' דלא אסירא אלא מדרבנן, ד"ל דאולי כדנתבאר בדברי הירושלמי דהוי איסור ספק ומשום דעומדת ליבוס, וא"כ התם דאיכא איסור מנאה מדרבנן, נמנא דכפועל אינה עומדת ליבוס, ויש לומר דבכהאי גוונא ליכא איסור אחות זוקקה, דהא כל האיסור משום דאיכא ד' ייצוס לבסוף [ויעוין בשי"ר' שמואל ז"ל (ס"ק ע"ב דה"ע)] דיישב עד"ז, דכיון דאסירא מדרבנן ואיכא לאו דלא תסור, שוב מדאורייתא לא השיבא ככנסה יעו"ש].

וכדביארו האחרו' גבי חי"ל לרבי עקיבא, ומ"מ חולקת כיון דלית לה פטור גמור].

אולם נראה לדון בזיבור דברי הירושלמי באופן מחודש, דהא דמשני "אין צו איסור אחיות ברורות" היינו דחשיב כספק איסור, ומשום דמדאורייתא מיתלא תלי וקאי אי ייצס לבסוף או לא, וכל דלא ייצס לבסוף ליכא איסור קרובות בזיקה.

ויעוין בירושלמי (פ"ב ס"ה) א"ר חגי קיימתה כהוא דמר ר' יעקב בר אחא בשם ר' לעזר שומרת יבס שמתה מותר באמה זיקה היתה לו זה כיון שמתה בטלה זיקתה והכא כיון שמתה בטלה זיקתו עכ"ל, ויש מהאחרו' דביארו כוונת הירושלמי דכל דלא הגיעה לבסוף הזיקה לכלל יבוס פקעה הזיקה למפרע [ומה"ט מותרת אף אי אחות פקועתו אסירא] וכע"ז אשכחנא בירושלמי (פ"ב ס"ה) דלריש לקיש דצרת חלושה בצרת פקעה הנפילה למפרע מן הצרות, ואם נתקדשה לאחר תחילה חלו עליה קידושין למפרע, ואזיל הירושלמי לטעמיה, ומעתה יש לדון דזוהי נמי כוונת הירושלמי הכא "אין איסור אחיות ברורות" היינו דהוי ספק איסור, כיון דמיתלא תלי וקאי.

אולם הנה בפשוטו לדברי הירושלמי בזמיתה פקעה זיקה למפרע, הוא הדין בצעשית ערוה פקעה זיקה למפרע, ומעתה נ"ב אמאי אסור לייצס אחות זוקקתו, והרי ע"י הייצוס נעשית היצמה לערוה ופקעה זיקתה למפרע.

ונראה לדון, דהנה יעוין בירושלמי בגיטין ר"פ המגרש (ה"ב) וז"ל אחד שאמר לאשתו הרי זה גיטיך על מנת שתיבעלי לאיש פלוני בתחילה הוא אסור לבעול עבר ובעל הותר הגט למפרע עכ"ל ויעוין ברשב"א (ג' ע"ג פ"ד) וז"ל ומיהו איכא למידק דהא כל האומר ע"מ כאומר